

stílusának erősen költői, lírai jellege. A népi írók köréből sem értették meg líraiságát, akik a képzeletet kizárva, az empirikusan észlelt valóság legmindennapibb, puritán eszközökkel való feltárását jelölték ki ars poeticaként. A „középutasok” pedig „tenden-
ciózussága” miatt, az „átlátszó szándék” címén becsüretltek.

A kritika nem véletlenül állította szembe Szabó Pált Veres Péterrel, de valamit szem elől tévesztett: az írói *egyéniiséget*. Mi sem riadunk vissza az összehasonlítástól, de első-sorban nem az értékérés jegyében hanem a rokonvonásokon túl, két erős egyéniség, stílusirányzat elhatárolása kedvéért tesszük ezt. Veres Péter publicisztának indult, Szabó Pál szépiroónak. Előbbit a külső világ izgatta jobban, Szabó Pál az emberi lélek, a belső felől közeledett az objektív valóság tényeihez. Veres Péter fegyvermezzetben szerkeszt, gondolatokban súlyosabb, Szabó Pál oldot-tabb, líraibb. Azt mondhatnánk, a felszabadulás előtt kiegészítik egymást. Egyikben az epikai-kronikai gazdagság a szembetünőbb, másikban a megjelenítő készség, fantázia s drámaiság. 1945 után már nem a kölcsönös kiegészítésnek, hanem két egyéniség, tehet-ség teljes kibontakozásának lehetünk tanúi. Szabó Pál műveiben is létrejön a külső és belső világ rajzáinak helyes aránya, a sok-oldalú ábrázolás. Anekdotikusan kerekített melléktörténetei, epizódjai már nem nőnek a főcselekmény fölé, hanem azt erősítik. Így a *Nyugtalan élet*-ben, ha minden alaknak „külön” kis története van is, az anekdotikus betétek a népi szólás-mondásokkal együtt sajátos funkciót töltenek be: a jellem állandó jelzőjéül szolgálnak. Az epizódok élesebbé teszik, felerősítik a jellemet, s a jellemrajzon keresztül a mondanivalót.

Ma már nem kétséges, hogy a líraiság Szabó Pál művészetében általában nagy érték, a sokoldalú ábrázolás eszköze. De az önéletra-
rajzi regényből néhány példa arra figyelmeztet, hogy a szubjektív élményeket, érzelme-
ket, tapasztalatokat nagyritkán nem sikerült a társadalom átfogó, epikus ábrázolásá-
nak szintjéig objektívnálnia. A második kötetben az érzelmek gazdagsága, a gondol-
latok líraisága nem töri meg a cselekmény sodrát. De az első kötetben sok az emlékek, helyzetek impresszionista egymásutánjától okozott mozaik-szerűség. A társadalmi kör-
nyezet tipikus, átfogó bemutatása érdekében nagyobb fegyvermezzettségre kell törekednie a szocialista-realista igényű írónak. Először is az ilyen, impresszionista nézetek felszámolá-
sára: *A pillanatot az élet közepe, ebből indul ki múlt és jövő. Az öröme, szomorúságok ebbe a pillanatra kapaszkodnak vissza, a pillanatot megmérhetetlen, tehát végtelen.* (I. k. 6. l.) — *Még csak azt se keresgélem, hogy mi*

*szébb, mi jellemzőbb, mi fontosabb, a pusztá em-
lékezés válogassa, ahogy akarja.* (II. k. 109. l.)

Ennek a félre vivő szemléletnek következe-
ménye az első világháború provinciális, *paraszti* bírálata. Mély döbbenet, asszonyok sírása fogadja a bihari faluban a háború kirobbanását. A parasztkatonák gyűlölik a Monarchiát, s a magyar úri hatalmat. Az író történeti hűséggel ábrázolja, hogy a falu konzervatív erkölcei szerint szégyen felmentettnek lenni. Gyávának, s a közösségből kilógónak nézik, aki „nem esett be”, azaz nem vált be a sorozásban. Mégis, egyoldalúan időz Szabó Pál a „hát, ha muszáj, meg-
tesszük” elv alaján, „becsülettel” helytálló „parasztrongyok” megjelenítésénél. Mi taga-
dás, a parasztkatonák a lengyel mocsarakban, az Isonzónál vagy a dalmát Karszton keményen álltak a sarat. Keménységükben benne feszül Ady Mesebeli Jánosainak gyürkőzése, de beleveggyül ebbe a fellengzős magyar „kivagyiságból” is valami, s a háború misztikus, „nemzeti” színezetet nyer. Azt kell hibáztatnunk, hogy az író ítélete lezárul alakjainak, hőseinek látóhataránál. Továbbá, hogy *teljes* glóriába vonta a parasztkatonák ilyenfajta passzivitását, s benne a maga moralizálását: *A mi paraszti társadalmunk . . . kilencven százalékra az a nagy massa, amire számítani lehet a nemzeti létezésnek minden frontján. Aki nagy tömegében szidja a királyt, a kormányt, kiváltképpen az adózást, s mégis fizeti az adót, mondván, hogy mégis fenn kell tartani az államot, s adót fizetni muszáj . . . A nagy többség se szeret kimenni a frontra . . . mégis kimegyen . . . S a mindennapi front élete valóban olyan választalat épít fel közte s az ellenség között, hogy elhiszi, hogy az tényleg ellenség.* (II. k. 206. l.) Ady sem gyűlölte czekek a tudatlan, elváltak embereket, a „nótázó, vén bakákat” — akik „hősön . . . Mindig a Halálba loholtak S el nem hagyta őket a nóta” —, de lélekbe markoló, keserű szájjal szóló tetetelenségükről: *Miért? kiért? mikor?: erősen Álltak, mert így rendelték el.* — E szemléleti hibára azért is kell rámutatnunk, mert a mű nagyobb része, s „neheze” még hátra van.

A megújódott, mai irodalomban és Szabó Pál írói pályáján kimagasló alkotásnak érzett, de még befejezetlen mű első kész darabjairól csak vázlatos képet alkothatunk. Nem rajzolódhatott ki előttünk a ciklus egészének koncepciója, kompozíciója. A mű halhatatlanságát is majd az idő dönti el. De Szabó Pál — eddigi részletekből is kivilágó — realizmusa, önéletra-
rajzi regényének szépsége és igazsága megérdemli, hogy az irodalom-történész is frissiben figyeljen fel rá. Jóleső, szívből jövő, lelket üdítő írás. A múlttól szól, de benne a jelen fénye is. Várjuk folytatását.

Szalai Sándor

DAUDET: TARASCONI TARTARIN

Ford.: Kálnoky László, Ifjúsági Könyvkiadó, Bp. 1953.

Sokan és sokféleképpen próbáltak már behatolni Daudet írásművészetének rejtelmeibe, hogy megértsék és megértessék: mi az oka a Daudet-regények sajátos zamatának? — amíg hol a való élet elvenségével, hol meg éppen egy sokat próbált lélek melankóliájával ragadja meg olvasóit. Mit adott korának ez a francia Dickens és mit hagyott nekünk? A kortárs Anatole France Saint-Simonhoz és Michelet-hez hasonlítja politikai tárgyú regényeinek elemzése közben; mások számára vetik, hogy nem állt szembe kora társadalmával (Lafargue), ismét mások Flaubert-epigonnak tartják és aprólékos színezőkédvűt a Goncourt-ok barátságával magyarázzák (Doumic). Legújabbban meg realizmusát vonták kétségbe a kommunárok, s általában a munkásosztály szervezett harcát meg nem értő írásai miatt (La Pensée 1952.). Kétségtelen, hogy Daudet életművére nagy árnyékot vetnek durván igaztalan sorai, amelyek arról tanúskodnak, hogy a forradalmi munkásság harcát nem értette meg. Ha azonban irodalmi munkásságát a maga bonyolult összefüggésében, keservesen nehézkes fejlődésében tekintjük át, észre kell vennünk: éppen ezek az igaztalan sorok bizonyítják, hogy kispolgári humanizmusa és romantikus világképe végképp alulmarad a könyörtelen realitással való birkózásban. A forradalomtól való félelme, a valóság tudati megváltoztatásának elgondolása s a Kommün véres valósága a lelkiállapotnak abba a bonyolult vergődésbe rántotta, amelyben a menekülő ember remegésével azokat káromolta, akikhez pedig jó akart lenni, akiket pedig megértő szeretettel kívánt ábrázolni. Amikor a Kommün hullámverései lehiggadtak, az ő belső vívódása is megszűnik, s a határozott akarral és céllal, Turgenyev nyomát követve, megindul azon az úton, amely a »Notes sur la vie« soraihoz, a korerkölcsök szatirikus megrajzolásához, a küszködő nép együttérző ábrázolásához vezette.

Társadalomrajza persze sohasem lesz olyan átfogó, mint Bálzacé vagy Zoláé, mert provence-i látóköre nemcsak hogy nem engedte az általános és nagy távlatú szatiráig emelkedni, hanem sokszor még valamiféle képzelet-világba is taszította, ahol merengéssel tökéletesítette azt, ami az élet valóságában oly tökéletlen volt. Ily módon szólt Daudet a saját korához s mikszáthi tekintéllyel neveltette vagy rikatta meg kortársait novelláinak ritmikus szépségével s mindmáig tartó varázsával, regényeinek életmeleg portrészorozatával s a fények és

árnyak pittoreszk keverésével. Ily módon fér bele Daudet regényvilágába minden szenvedő, a szenvedést okozó, a nevetést és a könnyet érdemlő s boszorkányos meseterkézzel font meséi ily módon keltik egy-egy finoman csipkézett karcsú épület látzatát.

Éppen, mert Daudet művészete ily bonyolult ellentétekben fejlődött, — azért jelentős az Ifjúsági Könyvkiadó vállalkozása, amely a Tarasconi Tartarin kiadásával azt példázza, amit Daudet munkásságából mi is örökönk tartunk. A Kiadó előszóval vezeti be a kötetet, Daudet pályaképet kívánja megrajzolni. Ez a bevezető azonban inkább politikai, mint irodalmi, pedig az olvasó bizonyára hálás lenne, ha több irodalmi felvilágosítást is kapna Daudet pályafutásáról, helyéről a francia irodalomban, s nem utolsó sorban a Tartarin-regények helyéről Daudet életművében. Mert Tartarin mulatságos alakja, majdnem hárijánosos kalandjai nagyban hozzájárultak Daudet világhíréhez.

Tarasconi Tartarin jelkép: áradó humorú típusa a dicsekvő és szájhős provence-i franciáknak, a tülelt életű, tikkadt gondolkodású kispolgárnak, aki szerint a szükségletek és az élvezetek provence-i egyensúlyát semmi sem zavarhatja meg, hacsak nem a képzelet szárnyalása. A kényelemszeretet azonban hamarosan feloldja a konfliktust, s szinte a fizika törvénye szerint teremt egyensúlyt az ellentétes előjelű akaratok között. Amikor Daudet alakjainak ezt a mulatságos belső vívódását élénk varázsolja, ugyanakkor maga is belefelejtkezik a bennük megnyilvánuló változatos életformákba. Mintha csak egy mozgékony lélek bohókás vidámsága, ezer tarka eseményen kacagó, regényes tájakban elgyönyörködő ember életöröme törne fel mögöttük s izletelné és izletelné a kontrasztok sajátosan daudet-i zamatát.

A gyakorlott mesélők eleven és elevenítő módján vezet bennünket Daudet a perzselő tarasconi városégre Tartarin hajlékába, s vele együtt borsózik a hátunk a sok gyilkoló szerszám láttára: érezzük, amint az utcai meleg verejtek hidegen szalad le a homlokunkon. De nem kell megjádnai! »Tarascon hős fia« nem vérengző ember; mindennapi derek kispolgár ő, sipkavadás környezetnek s az örökölt családi nótákkal meglégedett városának törzslakója. Csupán a képzelőerő fejlődött ki benne, s ennek nyomán a jóindulatú hazudozás. Hogy hogyan? »A hazai napsütés az oka, ott az emberrel

vele születik a hazugság... Osztég ezek a hazugságok még soha senkinek sem ártottak.« (184. l.) Valójában pedig maga Tartarin is ezek áldozatává lesz, amikor útrakél, hogy dicsőséget szerezzen szeretett Tarasconjának s minden benne levőknek, amikor megtapasztalja az algériai francia gyarmatosítók embertelenségét s a természeti szépségek tőkés kisajátításának hitvány módszereit. Mert a valódi élet szétzavarja a délibábokat; a valódi életben a hős Tartarin neveltséges bohóccá vedlik. Amíg valóságos környezete a marseille-i kikötőben, Algériában vagy a svájci hegyekben az élet harsogó tülekedésével nyüzsög, ő szinte dróton rángatott marionetté válik, s gondolkodásmódjával és életfelfogásával mindenki gúnyjának és mulatásának lesz a tárgya. Itt már a meztelen tények komolysága kerekedik felül, s a széles jókedv lehervad. Persze, amíg eddig eljutott, Tartarin is meg az alkotója is jó hosszú utat járt meg: 1872-től, a Tartarin-trilógia első részének megjelenésétől, 1885-ön keresztül 1890-ig.

S amikor az író hazaviszi neveltséges hősét, amikor újra a patriarchális dicsőségbe helyezi, sajnáljuk-e Tartarint? övé-e a részvétünk? örülünk-e hazatérésének? Megnyugvással tesszük le a könyvet, mert ez a jó, ez a gyermeki hiszékenységu ember, aki az életet annyira szereti, kimenekült az imperia-lizmusba hajló világ szorításából, s szeretett hazájában naiv jóhiszeműséggel föllentheti végig »senkinek sem ártó« életét, egész addig, amíg élehetetlen világképével s egész fajtájával együtt mennybe viszik az angyalok. Nem haragszunk Tartarinre, sem szájhős társaira; őket már régen legyőzte az élet. A mi nevetésünk már csak circumderunt rájuk. Viszont örömmel vesszük át Tartarintól az élet és a szülőföld szeretetének erejét, a természet üde színteljeiben való gyönyörködést azzal a tanulással, hogy az élet szépségét és nagyságát csak a szavak és tettek tartós harmóniájában találhatjuk meg.

A regényt izes magyarsággal fordította le Kálnoky László. Munkája különösen az első rész frissességével érdemel dicséretet. Ha mégis följegyzünk néhány tévedést és nyelvi botlást, azért tesszük, hogy az esetleges második kiadás szöveghibáit és pontosabb legyen. Fölöslegesnek érezzük a fordító részéről azt az erőlködést, hogy Tartarint állandóan görögábori tájszólásban beszél-teti, holott megfigyelhetne volna, hogy Dau-det is cseppcskén adagolja, éppen hogy csak jellemzésül, a délvidéki tájszólást. Egyébként Tartarin is, meg társai is a francia irodalmi nyelvet beszélnek.

Emellett azonban még a magyar tájszó-kincs sem érvényesül következetesen: nyu-

gatdunántúli, tiszántúli, sőt még szegedi tájszavak is keverednek Tartarin beszédébe. A következő teljesen irodalmi francia mondat például így hangzik magyarul: »Osztan jaó kis szoba legyen ám...« (82. l.).

Azt sem helyeselhetjük, hogy Frédéric Mistral provençal nyelven írott dalát magyar tájszólásban fordították. Ily módon egyrészt elhomályosítjuk a vers szépségét a magyar tájszólás humoros kifejezéseivel (pl. geró-fkisasszony), másrészt pedig neveltségesse tesszük Mistral nagy műgonddal művelt költészetét, amely egészen más jellegű, egészen más jelentett a korabeli franciáknak, mint valamely magyar tájnyelven hangzó költemény.

Az első rész 31. lapján furcsa magyar szóra bukkanunk: rablóecet. Az eredeti szerint ezen a helyen »vinaire des quatre-voleurs« áll, ami magyarul semmiképp sem rablóecetet, hanem csak jó erős ecetet eszencfélélet jelent. A 42. lapon: »sa fenêtre grande ouverte«, fordítása: tengerre nyíló hatalmas ablak. Úgy látszik, a fordító nem vette figyelembe azt, hogy a franciában van egy »grande ouverte« szintagma, amely »szélesre tart« jelentést hordoz, s így ez esetben sem lett volna szabad a »grande«-ot jelzőként felfogni. 64. lap: »une espèce de Trappe« fordítása: ketrecreféle. Ha a Trappe kis betűvel lenne írva, még akkor sem ketrecret, hanem vadfogó csapdát, vermet jelentene. De tekintve, hogy a szövegben Trappe szerepel, nem jelenthet mást, mint trappista kolostort, kolostor félélet, vagyis menedéket.

A második részben már több tallózni való akad. 85. lap: »palier du quatrième« fordítása: negyvenedik lépcsőfok. A palier azonban nem lépcsőfokot, hanem lépcső-pihenőt, fordulót, fordulónál levő pihenőt jelent. Ily módon a fordítás helyesen így lenne: a negyedik emelet lépcsőfordulója. 107. lap: A »gaillard superbe« nem fel-fuvalkodott fickó, mint ahogy fordították, hanem jóvágású, jóképű fiatal ember. 110. lap: »létra állványon kuporgó...« Az eredetiben »escabeau«-n, azaz számolynon kuporognak. 164. lap: »je vous baillonne« ... Felnyársalom? nem, mert baillonner — betönni valakinek a száját. 168. lap: »jardinetts d'arbustes rares« nem gyérbokrú kertcskék, hanem ritka, drága növényekkel beültetettek. A szövegben szereplő előkelő nyaralókhöz ez jobban is illik. Befejezésül csak még két érdekes tévedést: »tournant et retournant sa lettre très impressionné«: a fordító a participium perfectumot a levélhez kapcsolja, pedig látható, hogy hímnemű s így a cselekvő személyre vonatkozik. A »le cantonnier« szó a franciáknál útkaparót, utászt jelent. A magyar szövegben azonban »kerületi főnök« rangjára emelték.

Amilyen szép és friss az első rész fordítása, ugyanolyan nehézkes a másodiké. Mintha nem is ugyanaz fordította volna. Csak egy példát: »A kupola mennyezetének kitése céljából felállított állványzatra vezető fa-lépcső...« (107. l.)

Néhol a pontatlan fordítás az írói szándékot is efferdíti: Amikor Tartarin első útja alkalmával érzékeny búcsút vesz barátaitól és szeretett szülőföldjétől (33. l.), így szól a francia szöveg: »Adieu, tous! murmura le grand homme, et sur les joues du brave commandant Bravida il embrassa son cher Tarascon.« Fordítása: »Isten veletek! mormolta a nagy férfiú, a vitéz Bravida őrnagy

pedig megcsókolta kedves Tartarinjének mind a két orcáját.« A téves fordítás annyival is súlyosabban esik latba, mivel az eredeti szöveg azt akarja kifejezni, hogy Tartarin utolsó gondolata is szülőföldjéhez szállt: s így valójában a vitéz Bravida parancsnok arcára ő nyomott csókot s e csókkal búcsúzott kedves Tarasconjától.

Mindamellett s mindezek ellenére a Tarasconi Tartarin magyar kiadása szervesen illeszkedik beile könyvkiadásunknak abba a programjába, amey szinte garmadával ontja az olvasók elé a haladó korok és irodalmak rejtett értékeit.

Süpek Ottó

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI OSZTÁLYÁNAK KÖZLEMÉNYEI VIII. KÖTETE (1–4).

A kötet a következő írásokat tartalmazza: *Fekete Lajos*: A Siyaqat-írástípus a török pénzügyigazgatásban.

Marót Károly: Kik voltak a Múzsák?

Sőtér István: Madách Imre.

„Az ember tragédiáját” nem érthetjük meg, ha kiszakítjuk az egész madáchi életműből. A tanulmány elemzi Madách drámáit és lírai költeményeit, megvizsgálja a nemzeti függetlenség ügyéhez való viszonyát, antikapitalizmusát. A szerző végső következtetése az, hogy Madách hű volt a szabadságharchoz, elutasította az egyezkedés, a behódolás bármiféle módját. A Tragédiában világalos állást foglalt a francia forradalom eszméi mellett, de ez eszmék megvalósulásának útját a jelenben s a jövőben már nem volt képes meglátni. A Tragédia azt mutatja be, hogy a nagy ember harcol és elvérzik a népért, amely ezt nem érdemli meg, s amely elutasítja, illetve eltorzítja a nagy ember eszméit. Ez a pesszimista nép-szemlélet azonban nem „végső szó”, hanem csupán egyik állomása Madách útjának. A Mózes-drámában már egy új szabadságharc igénye szólal meg, „nagy ember” és tömeg ellentéte ebben a műben feloldódik. Madách egy válságos korban *igen és nem*, optimizmus és pesszimizmus közt vergődött. A Tragédiában sem csak a pesszimizmus, a csalódás művét kell látnunk, de a csalódással, a csüggedéssel való makacs szembeszegülés pátozát is ki kell olvasnunk belőle.

Marót Károly: Beszámoló a VIII. Nemzetközi Vallástörténeti Kongresszusról. (Róma, 1955. ápr. 17–23.)

Mezey László: A „Bátori-biblia” körül. — A mű és szerzője.

A tanulmány egy a XV. századból származó, elveszett bibliafordítással foglalkozik, melynek szerzőjét eddig Bátori Lászlóban látták. A szerző a Bátorira vonatkozó források alapján kimutatja, hogy Bátori nem fordította magyarra a bibliát, hanem lemásolt és magyar nyelvű kommentárral látott el egy bibliafordítást. A nyírségi kisnemességből származó iskola-mesterből pálos szerzetessé lett Báthori László már az elő-reformációs áramlatok hatása alatt állott és biblia-kommentárja is ezek szellemében készülhetett.

Szabolcsi Bence: Zenei tanulmányúton Kínában.

Vargyas Lajos: A duda hatása a magyar népi tánczenére.

Évfordulók — megemlékezések

Lakó György: Zsirai Miklós emlékezete.

Moravcsik Gyula: Gyóni Mátyás emlékezete.

Vita

Horváth János: „Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái” című doktori disszertációjának vitája. (Bóta László.)

A disszertáció három opponense: Dománovszky Sándor, Knieza István, Klanczay Tibor és a vita többi résztvevői egybehangzóan kiemelték a munkának egész tudományosságunk szempontjából lényeges eredményeit. Horváth János út-